

Թիւ 38

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ. Գ. 2020

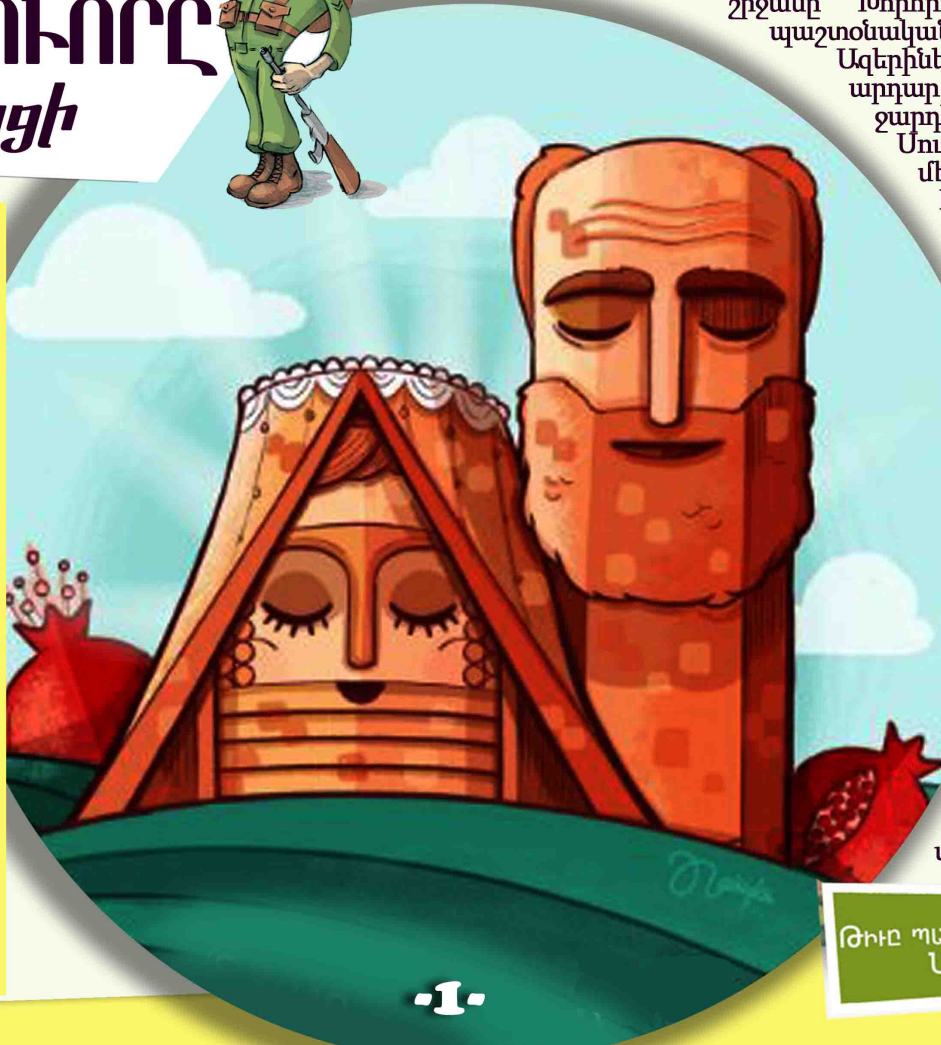
ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԶԻՆՈՒՈՐԸ Վարդան Ազեկցի

Իմաստուն, բայց կաղ զինուոր մը պատերազմի կ'երթար: Գունդի զինուորներէն մէկը անոր ըսաւ.

«Ո՛վ ողորմելի, ո՛ր կ'երթաս: Քեզ իսկոյն կը սպանեն, որովհետեւ չես կրնար փախչիլ»:

Կաղ զինուորը պատասխանեց. «Ո՛վ անմիտ, ես փախչելու համար չէ որ պատերազմի կ'երթամ, այլ կռուելու եւ յաղթելու»:

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Պատմական Արցախը կամ Ղարաբաղը / թրքերէն սեւ այգի/ 5 Յուլիս 1921-ին Ստալինի որոշումով տրուեցաւ Ստրպէլձանի: Կազմուեցաւ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզը, գծուեցան սահմանները, ըստ որոնց նեղ հողաշերտ մը Արցախը կը բաժնէր Հայաստանէն: Լեռնային Ղարաբաղը /ԼՂԻՄ/ ունէր 4400 քառ. ըլմ. Տարածութիւն:

Արցախի հարցը հինէն ի վեր արծարծուած է: Սակայն ան պահանջատիրութեան վճռական հանգրուանը կը թեւակոխէ 13 Փետրուար 1988-ին, Արցախի մայրաքաղաք Ստեփանակերտի մէջ սկսած բողոքի ցոյցերով եւ ԼՂԻՄ-ի Մարզխորհուրդին 20 Փետրուարի այն քայլով, որ կ'որոշէր շրջանը Խորհրդային Հայաստանին միացնելու պաշտօնական դիմում կատարել Մոսկուայի:

Ազերիները հայերու բողոքի ցոյցերուն եւ արդար պահանջներուն հակազդեցին ջարդերով ու հայաձանքներով, Մուսկայիթի, Պաքուի եւ Կիրովսպասի մէջ անտնք յարձակեցան անզէն հայերու վրայ եւ կոտորեցին ու տեղահան ըրին հազարաւոր հայեր: Արցախահայութիւնը դիմեց

բ ա ջ ա ր ի ի ն ք ն ա պ ա շ տ պ ա ն ո թ ե ա ն : Հայաստանի քաղաքական զանազան խմբակցութիւնները եւ ՀՅ Դաշնակցութեան զինեալ ջոկատները մղեցին հերոսական կռիւներ, որոնց իբրեւ արդիւնք գոհուեցան բազմաթիւ ազատամարտիկներ:

1991-ի Սեպտեմբերին, Ղարաբաղի եւ Շահումեանի շրջանները որոշեցին դուրս գալ Ստրպէլձանի կազմէն: Ի պատասխան այս քայլին, Ստրպէլձանի Գերագոյն Խորհուրդը / խորհրդարանը / լուծեց ԼՂԻՄ-ը:

Ղարաբաղի օրէնքներէն օգտուելով, 10 Դեկտեմբեր 1991-ին, կազմակերպեց հանրաքուէ եւ հռչակեց անկախութիւն:

Թիւ ԴԱՏՐԱՍՏԵՆ՝ Ռիթա ԿԱՌԵԱՆ-ՏԻՊՈՒՔԵԱՆ
ՆԿԱՐԱԶԱՐՈՒՄԵՆ՝ ՌԱՅՅԻ ԲԵՇՈՒՇԵԱՆ

Արցախը բաժնուած է հետեւեալ վարչական շրջաններու՝ Ստեփանակերտ, Շահումեան, Քաշաթաղ, Մարտակերտ, Ասկերան, Շուշի, Մարտունի եւ Հադրութ:

Արցախի Հանրապետութեան հիւսիսային բաժնին մէջ, արեւմուտքէն արեւելք կը տարածուի Մոսկովասարի լեռնաշղթան, որու ամենաբարձր գագաթը Գովշասարն է:

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Ստեփանակերտը Արցախի Հանրապետութեան մայրաքաղաքն է: Որպէս բնակավայր ձեւաորում է 19-րդ դարու սկիզբը: Ստեփանակերտը կը գտնուի Լարաբաղեան լեռնաշղթայի արեւելեան լանջին Գարկատ գետի վտակ Վարաբակնի հովիտի ձախ ափին:

Ստեփանակերտը ոչ միայն Արցախի մայրաքաղաքն է, այլ մշակութային եւ արդիւնաբերական կեդրոն է: Այստեղ կը գտնուին հանրապետութեան նախագահի աշխատակազմը, Ազգային ժողովը, կառավարութիւնը, պետական համալսարանը, դպրոցներ, մշակութային ու առողջապահական գլխաւոր օձախները:

Ստեփանակերտի առաջին յատակագիծի 1926 թուականին, հեղինակը մեծանուն ճարտարապետ Ալեքսանդր Թամանեանն է:

Ասկերան

Ասկերանը Արցախի Հանրապետութեան շրջաններէն մէկն է: Ասկերանի շրջանէն կը հոսի Գարկատ գետը:

Մարտակերտ

Մարտակերտի տարածութիւնն է 1,97 քառակուսի քիլոմէթր, բնակչութիւնը՝ 18,963 մարդ: Կեդրոնը համանուն Մարտակերտ քաղաքն է:

Մարտակերտը հարուստ է անտառներով եւ պատմաճարտարապետական յուշարձաններով՝ եկեղեցիներով, վանքերով ու բերդերով: Այստեղ կը գտնուի Գանձասար վանքը:

Գանձասարի Մուրը Յովհաննու Մկրտիչ մայր տաճարը կառուցուած է -1216-1238-ին Հասան Ջալալ իշխանի կողմէն:

Շրջանը երկու մասի կը բաժնէ թարթառը Արցախի ամենամեծ եւ երկար գետը, որ կը կոչուէր Տրտու: Թարթառի վրայ կառուցուած է Մարասնգի ջրամբարը: Մարտակերտ շրջանի հիւսիսը կը գտնուի Մոսկով լեռնաշղթան:

Վարանդա

Վարանդան կամ Մարտունի Արցախի շրջաններէն մէկն է: Շրջանի տարածութիւնը 951 քառակուսի քիլոմէթր է, բնակչութիւնը 23,157 մարդ: Կեդրոնը համանուն Մարտունի քաղաքն է:

Վարանդան հիւսիսէն սահմանակից է Խաչենին, արեւելքէն Շուշիին եւ հարաւ արեւմուտքէն Դիզակին:

Շահումեանի շրջան

Շահումեանի շրջանը 1992-ին, բռնագրաւուած է Ատրպեյճանի կողմէ: Շուրջ 20000 հայ բնակչութիւնը տեղահանուած է:

Կեդրոնն է Քարվաճառը: Շրջանի կարեւոր բնակավայրերէն են Ակնաբերդը, Նոր Գետաշէնը, Եղեգնուտը:

Շահումեանի շրջանը կ'ընդգրկէ ազատագրուած Վայկունիքի շրջանը, ուր կը գտնուի նշանաւոր Դադիվանքը, Հանդաբերդը:

Քաշաթաղ

Քաշաթաղի կեդրոնը Բերձոր քաղաքն է: Այլ քաղաքներ են Կովսականը, Միջնավանք:

Շրջանի կարեւորագոյն գետը Աղանագետն է, որ կը հոսի Ռմբոսեան լեռներէն սինչէ Արաքս:

Շուշիի Ամրոց

Շուշին բազմաձեւ բարձրադիր սարահարթի վրայ: Շուշիի ամրոցը 18-րդ դարուն կը պատկանէր Վարանդայի տիրակալ Մելիք Շահնազարեանին:

Պարիսպներու պատերը կը ձգուին սարահարթի հարաւ-արեւմտեան մասին խոյսցող բարձր ժայռերէն, զանազան լանջերով կ'իջնեն ձորը եւ արեւելքէն կրկին կը ձուլուին ուղղաձիգ ժայռերու հետ: Շուշիի ամրոցը կողմերը պաշտպանուած են զանազան ժայռերով:

Քաղաք ամրոցը միջնադարեան Արցախի նմանատիպ այլ կառուցներու նման ունեցած է իր գաղտնաւորին: Ժայռերու մէջ փորած աստիճանը կը սկսի հարաւային Երեւանեան դարպասներու մօտ եւ անցնելով քարանձաւներու մէջէն դուրս կու գայ Գարկատ գետի ձորը:

ԱՐՑԱՒԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ

ԱՔԼՈՐՆ ՈՒ ՄԱՐԳԱՐԻՏԸ

Գեղեցիկ արյուր մը
Կը շրջէր ամէն օր
Ագարակի մը մէջ պերճ:
Օր մը յանկարծ գտաւ
Մարգարիտ մը ուշագրաւ.
Ջայն մէկդի շարտեց
Իր կտուցովը մեծ:
Հոս մենք կրնանք կրկնել
Առակն այս ըսել.
«Արդ, տէրը ի նչ գիտէ
Թէ նուշն այդ ի նչ է»:
Երբ մարդ մը գայդ գտնէր
Մարգարիտին դառնար տէր,
Անշուշտ պիտի հրճուէր,
Աղօթքն այս բարձրացնէր.
«Փառք ըլլայ քեզի Տէր
Ինձ տուած այս պարգև
Պիտ յիշեմ յարատեւ»:
Անբան այդ թռչուն
Արյուրն այդ անասուն
Չունէր միտք մարդու,
Արժէքը գիտնալու
Այդ թանկագին քարին:
Կը հետեւէր բնագոյն
Հատիկներ փնտռելու
Փորը կշտացնելու:
Անասունին համար
Փնտռածը անդադար
Իր կերն է հարկաւոր
Կեանքին մէջ բոլոր:
Ամէնէն թանկագին
Բաներն այս աշխարհին
Ոչ մէկ իմաստ ունին
Անբան անասունին:
Եզոբոս առակով
Այս դաս տայ ապահով
Թէ մարդիկը ռամիկ
Միշտ չեն ըներ մտիկ
Խրատն իմաստունին:
Անխելքն ու խելացին
Հաւասար կը դասեն
Երբ որ այդ անխելքն
Շահ մը կը տեսնեն,
Խելացին կ'անարգեն:

ԲԱՐՉՈՒՆՔԸ ՄԵՐՆ Է ՈՒ ՄԵՐԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

Այդ օր Մայիս 9, 1992-ի առաջուտեան վաղ ժամերուն, Ղազանչեցոց եկեղեցոյ զանգերը դեռ չէին ղողանջեր:

Այդ օր, այդպէս որոշած էին տղերքը վճռակամ ու խիզախ ազատամարտիկները: Անոնք որոշած էին շարունակել իրենց յառաջխաղացքը եւ ազատագրել Արցախի սիրտն ու բազկերակը Շուշին: Ի վերջոյ, անոնց ականջներուն մէջ շարունակ կը հնչէր Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան օրերու հերոս, Բաշ Ապարանի պատերազմին մեծ հռչակ սփռած, ապա հայոց բանակը կազմաւորած եւ ռազմական նախարարի պաշտօնը ստանձնած Դրոյի կարճ ու յստակ հաստատումը, թէ «ԱՆ որ կը տիրէ Շուշիին, կը տիրէ ամբողջ Արցախին»:

Տղերքը քաջատեղեակ էին եւ կը գիտակցէին, թէ կարելի էր անկարելին իրագործել եւ հարսանիք մը տօնել այդ բարձր լեռներուն վրայ: Նկատի ունենալով անոնց ուրախութիւնն ու ծարաւը այդ սուրբ հողին, մեծ յաջողութեամբ պսակուեցաւ «Լեռներու վրայ հարսանիքը»:

Եւ ի նչ խնձոյք «պարախումբ»ով եւ «տաւուլ գունա»ով իրագործուեցաւ այդ հարսանիքը: Հոն կայք հաստատած ազերիին համար յստակ էր, թէ այդ հողը չէր պատկաներ իրեն: Նոյնինքն հողն ալ դժգոհ էր եւ անհանգիստ կը զգար տարածաշրջանի մութ հաշիւներու արդիւնք, խորհրդային օրերու անգութ ղեկավարի մը Ստայինի կողմէ Յուլիս 7, 1923-ին, բռնի կերպով ազերիին յանձնուելուն: Աւելին, հող մը, որ այդ թուականէն քանի մը տարի առաջ Մարտ

1920-ին, վկայ եղած էր միեւնոյն արհնարքու ազերիներուն կողմէ հայերու կոտորածին:

Այդ օրուան, Մայիս 9, 1992-ի սխրանք կերտած հերոսներուն անունները երկրորդական են: Հիւսիսէն, հարաւէն, արեւելքէն ու արեւմուտքէն, քարին տակէն կամ քարին վրայէն կոխկոտելով, անոնք հասան քաղաքը եզերող ամրոցի պատերն ու պատմական ձիարշաւարանը, սարաւանդը եզերող ժայռապարը, քարանձաւները, Բսահակի կամ Պէխէ աղբիւրը, Մամոնտ քարը, Հունտի կիրճը, Մեղրեցոց եկեղեցոյ խորանը, Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին եւ անշուշտ Ղազանչեցոց Սուրբ Ամենափրկիչ տաճարը, ուր ղողանջեցին սարդարապատեան մթնոլորտ բուրոյ «յաղթանակի զանգեր»:

Վայրերուն եւ յատկապէս Շուշիին անունն է, որ անջնջելի պիտի ժայ: Որովհետեւ այդ ամրոց քաղաքի ազատագրումը կը խորհրդանշէ ոչ միայն հայորդիի մարտունակութեան անպարտելի ուժը ու անխախտելի կամքը, այլ նաեւ, խոր հաւատքը հողին:

Տղերքը բարձրունքն ի վեր արշաւեցին:

Բարձրունքը մերն է: